

Help ons de eikelmuis beschermen!

Meer informatie over de eikelmuis vind je op www.natuurpunt.be/eikelmuis.

Zin om je gebied in te richten voor de eikelmuis? Voor advies op maat en hulp bij (al dan niet gesubsidieerde) aanplantingen en andere terreinacties kan je terecht bij je lokale **regionale landschap** via www.regionalelandschappen.be. Streekeigen en biodivers plantgoed kan je ook aankopen op www.behaagjetuin.be.

Met jouw hulp beschermt Natuurpunt de natuur in je buurt

We kopen waardevolle gebieden aan en beheren ze, we monitoren soorten en biotopen, we informeren het publiek en komen op voor de natuur bij de overheid.

Al nieuw lid ontvang je

- Een welkomstpakket
- Exclusieve Fiets- en Wandelgids
- 4x tijdschrift *Natuur*.
- Informatie over de natuur in je buurt

Nog meer voordelen

- Kortings in de Natuurpunt Winkel
- Korting bij onze partners: Schoenen Torfs, A.S.Adventure, Zoo/Planckendaal, Plantentuin ...

Ontdek alle voordelen op www.natuurpunt.be/wordlid.

© 2024 Een uitgave in het kader van het duurzaam biodiversiteitsproject **'De eikelmuis in Vlaams-Brabant: met kennis onderbouwde terreinactie!'**, een samenwerking tussen Natuurpunt Studie, Regionaal Landschap Brabantse Kouters, Regionaal Landschap Dijleland, Regionaal Landschap Noord-Hageland, Regionaal Landschap Pajottenland & Zennevallei en Regionaal Landschap Zuid-Hageland, met steun van de Provincie Vlaams-Brabant.

Tekst: Goedele Verbeulen en Quinten Lengeler. Foto's: Bram Conings, Joeri Cortens, Guy Kesselaers, Dominique Verbelen, Goedele Verbeulen, shutterstock.com

HOE KAN JIJ EIKELMUIZEN HELPEN?

1 Zorg voor meer en beter leefgebied

Deze drie sleutelementen moeten aanwezig zijn: dekking om verborgen rond te lopen en voedsel te zoeken, veilige nestplaatsen en een gevarieerd voedselaanbod. Een aantal tips:

- Zorg voor voldoende leefgebied: breed uitgegroeide struiken en bomen met veel horizontale verbindingen, dicht struikgewas, stevig meerjarig braamstruweel met een dicht bladerdek (minstens 1 m hoog), en dichte klimplantenbegroeiing zoals klimop, bosrank of kamperfoelie.
- Behaag het landschap: hagen – met eventueel hier en daar een hogere boom of struik – kunnen dienen als aanvullend leefgebied en creëren extra verbindingen. Daarnaast bieden ze nestplaatsen. Geef hagen ook de kans om te bloeien en vruchten te dragen. Vraag advies bij jouw regionaal landschap.
- Als je kapt of snoeit, let er dan op dat je het leefgebied van de eikelmuis behoudt en zorg dat verbindingen tussen de landschapselementen intact blijven.

Braam

Eenstijlige meidoorn

- Een grote hoeveelheid en variatie aan nestholtes maakt het voor roofdieren minder voorspelbaar waar de eikelmuisen zitten. Idealiter is minstens één nestplaats om de 15-20 m aanwezig, die goed verborgen en moeilijk bereikbaar is. Je kan ook nestkasten ophangen van bijvoorbeeld Thermowood of Schwegler. Zorg dan voor variatie in omvang, materiaal, en grootte (3 tot 4,5 cm) en oriëntatie van de ingang. Laat oude nesten – ook van andere zoogdieren of vogels – ongemoeid. Eikelmuisen kunnen ze hergebruiken.

- In boomholtes van levende en dode bomen en struiken (wilg, vlier, robinia ...) voelen eikelmuisen zich thuis. Je kan sneller boomholtes doen ontstaan door te knotten, hier en daar een tak uit te scheuren of zelf holtes te kerven op weloverwogen plekken.

- Ook ondergrondse holtes in dichtbegroeide hellingen kunnen geschikt leefgebied vormen. Vaak ontstaan die met behulp van konijnen en andere gravers. Vermijd bodemcompactatie bij beheeringrepen.

- Wil je graag een handje helpen met kunstmatige structuren? Maak of hou valse plafonds, zolders, daken, spouwen, tuinmuren ... toegankelijk. Inbouwneststenen of holle snelbouwstenen beletten schade door geknaag of uitwerpselen. Sluit plekken af waar eikelmuisen niet mogen komen.

- Zorg voor dood hout, zowel staand als liggend. Het levert nestholtes, loopbruggen en prooien. Leg het dichtbij potentiële nestplaatsen niet op een hoop, want dat trekt marterachtigen en ratten aan.

- Met een grote variatie aan inheemse voedselbomen en -struiken help je de eikelmuis aan eten tot diep in de winter. Een aantal opties: braam, meidoorn, vlier, hondsrös, hazelaar, kornoelje, sleedoorn, sporkehout, vogelkers, liguster, wilde kers of appel, eik, linde, taxus, wilg, esdoorn, tamme kastanje, walnoot, kruisbes. Gecultiveerde fruitbomen vormen een meerwaarde als ze verbonden zijn met dicht struikgewas.

- Tot slot profiteert de eikelmuis van deze zaken in en rond haar leefgebied: een goed ontwikkelde bodembegroeiing en rijke humuslaag met veel ongewervelden, kruidenrijke stroken, bloemrijke graslanden en waterpartijen met glooiende oevers. Let op dat ze ook elders niet verdrinkt: sluit regentonnen af of zet er een stok in, gebruik uitklimroosters of -trapjes of steenvriendelijke veedrinkbakken.

2 Maak één groot netwerk van dichte begroeiing

Enkel in een groot aaneengesloten netwerk kunnen eikelmuispopulaties op lange termijn overleven. Bosranden met rijke en dichte begroeiing, dichte houtkanten en andere langgerekte zones met dicht struikgewas zijn ideaal. Ook heggen, met klimplanten begroeide omheiningen, muren of portalen, of bomenrijen waarvan de kruinen elkaar raken, zijn geschikt als verbinding.

Waar natuurlijke verbindingen niet of niet snel genoeg realiseerbaar zijn, kunnen kunstmatige (lucht)verbindingen een oplossing bieden. In beschutte omstandigheden en over korte afstanden zijn touwen bekleed met hulsttakken al voldoende, terwijl grotere overspanningen stevigere, meer afgeschermded bruggen vergen. In grote onderdoorgangen onder wegen en spoorlijnen kunnen klimplanten of een richel net onder het plafond helpen.

- **Stem je onderhoud en beheer af** Voer beheer en andere ingrepen zeer kleinschalig en gefaseerd uit in de minst schadelijke periode voor eikelmuisen. Voor

Eikelmuisen maken in nestkasten typische nesten, vaak met mos, waarbij vooral hun grote, smeuge keutels opvullen. Ze kraken ook nesten van andere kleine zoogdieren en vogels (goals mezen). Laat al deze nesten dus zitten.

Zie je toevallig ergens een eikelmuis of haar sporen? Meld dit dan via www.waarnemingen.be.

nestplaatsen die enkel tijdens het actieve seizoen gebruikt worden, is dat januari-februari. Bij de overige nestplaatsen moet je jaarrond oppassen.

4 Ga op zoek naar verborgen populaties

Help ons een beter beeld te krijgen van waar er nog eikelmuisen voorkomen. Het controleren van nestkasten is de meest populaire van een heleboel inventarisatiemethodes.

Nog wat tips

- Hou ratten en muizen onder controle via preventieve en diervriendelijke maatregelen. Moet je toch met dodende vallen werken, zet ze dan buiten het bereik van eikelmuisen. Gebruik zeker geen vergif.
- Hou je kat binnen of in een ren in de tuin, want een belletje omdoen helpt lang niet altijd.
- Beperk licht- en geluidshinder zoveel mogelijk.

Vind je een eikelmuis? Laat ze dan vlakbij de vindplaats weer vrij op een veilige, beschutte plaats (zet haar bijvoorbeeld in een nestkast die je in dicht struikgewas ophangt). Is het dier gewond, achtergelaten door de moeder of verplaatst door mensen? Contacteer dan een opvangcentrum. Is de eikelmuis dood? Vries ze dan in en bezorg ze ons voor verder onderzoek.

De eikelmuis

Charmante struikrover in de penarie

'Fruitrat', 'Zorro', 'tuinslaper' ... Aan kleurrijke bijnamen ontbreekt het de eikelmuis niet. Aan een kleurrijk uiterlijk evenmin. Aan onverstoord leefgebied helaas des te meer. Als we haar in Vlaanderen willen behouden, geldt dus: wees geen eikel tegen de eikelmuis!

Schone 'slaperkes'

Eikelmuisen behoren tot de familie van de slaapmuizen: ze overbruggen ongunstige periodes door in 'torpor' te gaan. In die rusttoestand hebben ze veel minder energie nodig om te overleven. Tijdens de winterslaap is de torpor heel diep en teren ze op hun vetreserves. In Vlaanderen gaan eikelmuisen in winterslaap tussen half september en eind november. Tussen maart en half mei ontwaken ze.

Vrouwjes zwaaien de plak

Na de winterslaap paren eikelmuisen met meerdere partners. Vrouwjes wonen in vaste territoria van 100 à 400 m lang, alleen of met een clan van nauw verwante vrouwjes. De mannetjes pendelen tussen die territoria tijdens het paarseizoen, soms meer dan 1 km per nacht. Na de paring trekken de mannetjes zich terug buiten of aan de rand van de territoria van de vrouwjes.

Jongen van ongeveer één week oud

Jongen van een drietal weken oud

De eikelmuis

Eliomys quercinus

- 10-17 cm lang en 45-130 g zwaar.
- Mannetjes amper groter dan vrouwjes, met tijdens de paarperiode wel opvallend grote teelballen, terwijl vrouwjes dan acht zwarte tepelulekjes ontwikkelen.

Grijsbruine tot kaneelbruine pels (jonge dieren: grijze pels).

Grote zwarte ogen, grote ovale oren, lange snorharen en goede reukzin zijn aanpassingen aan nachtelijk leven in bomen en struiken.

Zwart 'Zorro-masker' rond ogen en oren.

Witte onderzijde.

Behaarde staart van 8-15 cm lang, achterste staarthelft bovenaan zwart en onderaan bredere witte pluim. De staarthuid kan gemakkelijk losscheuren. Zo kan de eikelmuis ontsnappen aan roofdieren.

Onderzijde poten met kussentjes voor meer grip, zelfs om verticaal op gladde bomen of muren te klauteren. Ze kunnen hun achterpoten bijna volledig achterwaarts draaien, net als eekhoorns.

Gespecialiseerd in hoogwaardig voedsel

Omdat ze geen blindedarm hebben, verteren eikelmuisen bladeren niet zo goed. Hun voorkeur gaat naar dierlijk voedsel, en dan vooral naar insecten en andere ongewervelden. Ze kunnen ook grotere prooien aan, zoals zangvogels (en hun eieren), muizen, amfibieën, reptielen, en zelfs soortgenootjes. Eikelmuisen halen essentiële eiwitten en calcium uit hun dierlijk dieet, wat gunstig is voor hun voortplanting. Verder eten ze bloesems, en suiker- en vetrijke vruchten als voorbereiding op hun winterslaap. In tuinen komen ze tot slot graag af op vogel-, eekhoorn- of kippenvoer.

Eikelmuisen zoeken op alle hoogtes naar voedsel. Op de grond schuimen ze liefst plekken af dicht bij houtige vegetatie. Daarin kunnen ze snel omhoog klimmen als er marterachtigen, bruine ratten, vossen, katten of roofvogels opduiken. In open ruimtes wagen ze zich enkel als het echt moet. Soms kunnen ze niet anders dan spoorlijnen of wegen (tot zo'n 20 meter breed) meerdere keren per nacht oversteken, met het risico dat ze aangereden worden of als prooi eindigen.

Woningvoorkeuren

In gebieden met uitgestrekte steenvelden, rotspartijen en grotten, of in naaldbossen met veel dood hout, leven eikelmuisen vooral op en in de grond. Daar bieden de vele holtes veilige schuilplaatsen en vluchtwegen. Bij ons ontbreken die elementen meestal in het landschap en blijven eikelmuisen liever hoger in struiken en bomen.

Voor nestplaatsen zijn eikelmuisen sterk afhankelijk van holtes. Winterslapen doen ze graag in deels vermolmde holle bomen (van minstens 30 cm dik), in ondergrondse holtes in hellingen, in kunstmatige structuren (schuurtjes, huizen, bruggen, ruïnes of groeven), en soms ook in nestkasten. Tijdens het actieve seizoen gebruiken eikelmuisen ook vaak holtes, zeker bij nat en koud weer. Dan zijn dunne holle bomen en meer blootgestelde kunstmatige holtes al voldoende. Daarnaast bouwen ze nesten in dicht struikgewas en klimplanten, of palmen ze vogel- of eekhoornnesten in.

Eikelmuisen (over)leven soms in boomkruinen van bossen en parken met weinig of geen ondergroei, door zelden of nooit naar de onveilige grond te komen. Net als veel andere dieren bereiken ze echter de hoogste dichtheden in soortenrijk, dichtbegroeid en vaak doornig struweel (vegetatievorm gedomineerd door struiken die minstens 1, maar meestal 5-10 m hoog zijn). Die vegetatie vinden ze op heel wat plekken: in loof- en gemengd bos met veel structuur

en een goed ontwikkelde ondergroei, in de overgangszones langs bosranden en bospaden, in bramenrijk struweel op open plekken, in brede en hoge houtkanten (houtgewassen die breder zijn dan 1 bomenrij) en in natuurlijke heggen. Ook in duinstruweel, in verwilderde hoekjes, kleine bosjes, tuinen en parken kan de eikelmuis voorkomen. Eigenlijk heb je vooral een netwerk nodig van allerlei goed verbonden kleine landschapselementen binnen een leefgebied.

Populaties kwijnen weg

Eikelmuisen waren vroeger beter gekend bij het brede publiek. Als cultuurvolgers in het kleinschalige landbouwlandschap, woonden ze vaak in en rond huizen en andere gebouwen. Ze snoepten er van fruit in boomgaarden omgeven door struweelheggen. Of ze stalen weleens fruit uit schuurtjes, kelders en zolders. Dat gedrag leverde hen bijnamen op als 'fruitratjes', 'fruitdiefjes' en 'tuinslaapmuizen'. De kleine boefjes lieten zich ook vaak opmerken in vogelnestkasten of als prooi van katten. Dat laatste is nu vaak nog het enige bewijs van hun aanwezigheid.

ze om een partner roepen, verraden ze zich. Maar met weinig of geen uitwisseling tussen de kleine, geïsoleerde populaties kijnt de eikelmuis steeds meer weg ...

Een rommelig schuurtje waar fruit gestockeerd wordt: hier vinden eikelmuisen zowel schuilplaatsen als voedsel.

Waar zitten er nog eikelmuisen?

Zekere en waarschijnlijke eikelmuiswaarnemingen (bron: Waarnemingen.be, Zoogdierendatabank, Brusselse Zoogdierenatlas, eigen onderzoek).

Het historische verspreidingsgebied van de eikelmuis concentreert zich grotendeels in kalkrijke regio's met veel ongewervelden en bosvruchten: de Leemstreek, Zandleemstreek en de Westkust. Dat leefgebied wordt echter steeds kleiner en raakt steeds meer versnipperd. In totaal zijn er waarschijnlijk niet meer dan 1.000 volwassen dieren. Hoewel beschermd, krijgt de eikelmuis daardoor de status 'bedreigd' in Vlaanderen. In Brussel is ze 'vrij zeldzaam'.

De omgeving van Kortrijk en het noordoosten van Brussel en de aansluitende Vlaamse rand vormen momenteel onze grootste eikelmuisbolwerken. Ook in het zuiden van Oost-Brabant en West-Limburg komen verspreid nog wat meer eikelmuisen voor. Veel van de overige kleine restpopulaties staan echter op het randje van uitsterven. Die restpopulaties moeten het vaak hebben van spoorweg- of autostradebermen.

Naast versnipperde leefgebieden van lagere kwaliteit, spelen hermetisch afgesloten gebouwen, steriele tuinen, intensieve land-

bouw, stikstofvervuiling, calciumtekorten in bodem en voedselketen, bestrijding van muizen en ratten, licht- en geluidshinder, klimaatverstoring en globalisering allemaal een rol in de achteruitgang van de eikelmuis.

